

ЂОРОВИЋЕВИ СУСРЕТИ

НАУЧНИ СКУП ИСТОРИЧАРА

Зборник радова

ЗНАМЕНИТИ ХЕРЦЕГОВЦИ КРОЗ ИСТОРИЈУ

СПКД ПРОСВЈЕТА
ГАЦКО
2024

САДРЖАЈ

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ	11
Будимир Алексић: АНДРИЈА ЛУБУРИЋ КАО САКУПЉАЧ СРПСКОГ НАРОДНОГ СТВАРАЛАШТВА	13
Немања Вујић: ИСТУП ГЕНЕРАЛА РАТКА МЛАДИЋА ПОВОДОМ ВЕНС-ОВЕНОВОГ МИРОВОГ ПЛАНА ЗА БОСНУ И ХЕРЦЕГОВИНУ 1993.	24
Остоја Војиновић: МАРКО ВОЈНОВИЋ – „РУСКИ СРБИН” И АДМИРАЛ – ХЕРОЈ ЦРНОГ МОРА И ОСНИВАЧ ЦРНОМОРСКЕ ФЛОТЕ	42
Петар Милошевић: АРХИМАНДРИТ ГЕРАСИМ ЈОВАНОВИЋ (1848–1926) – ПРИЛОЗИ ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ЗНАМЕНИТИХ ЛИЧНОСТИ ИЗ ХЕРЦЕГОВИНЕ	54
Радмила Михајловић: ЈОВАН КУРТОВИЋ, УТЕМЕЉИВАЧ МОДЕРНОГ СВЕТСКОГ ПОСЛОВАЊА	73
Милан Мицић: СРПСКИ ДОБРОВОЉЦИ ИЗ ХЕРЦЕГОВИНЕ КОЛОНИСТИ У СЕВЕРНИМ КРАЈЕВИМА (1921-1941) – ЛИЧНОСТИ, ЦРТИЦЕ, СУДБИНЕ	82
Лазар Радан: ВОЈВОДА ЛУКА ПЕТКОВИЋ ТРЕБИЊАЦ (1822–1905)	98
Лазар Радан: КРСТО ЂЕРИЋ (1911–1942) – УСТАНИЧКИ ХЕРОЈ И КОМУНИСТИЧКА ЖРТВА	120
Радивој Радић: ВИЗАНТИЈА У КЊИГАМА ВЛАДИМИРА ЂОРОВИЋА (Кратак осврт)	141
Раденко Шћекић: ИСТОРИЧАРИ О ХЕРЦЕГОВИНИ	165

УДК: 355.216:929 Петковић Л.

ВОЈВОДА ЛУКА ПЕТКОВИЋ ТРЕБИЊАЦ (1822–1905)

Сажетак: Лука Петковић (1822–1905) био је уредни народни првак и војвода поријеклом из Требиња. Рођен је у селу (данас градско насеље) Горица у Требињу. Током своје младости прикључио се устаничким плановима, а касније и самом устанику војводе Луке Вукаловића 1852–1862. Био је његов близак сарадник и секретар, а касније и командир током устаника. Нарочито се истакао током одбране Цетиња 1862. У каснијем периоду учествовао је у устанику у Херцеговини (1875–1878), у чину команданта-војводе једној од херцеговачких батальона – Шума Требињска. Након рањавања и интернације повукао се из устаника 1876. О његовом животу до сада на научно-методолошком нивоу углавном није писано ништа, с тим овај рад са подацима о животу, раду и уостало биографији овог знаменитог Херцеговца и Требињца представља једну потпуно новину. Рад је настао на основу релевантне историјске литературе, необјављених и објављених историјских извора, као и периодике из датог периода. Основни циљ рада јесте освјетљавање животног једног значајног Херцеговца који је своју отаџбину и родни крај задужио, а о ком се до сада није пуно знало.

Кључне ријечи: Лука Петковић, устаник, Требиње, Лука Вукаловић, Мићо Љубибрајић, Херцеговина.

Војвода Лука Петковић рођен је у селу Горица у Требињу 1822. О његовом раном животу готово да нема никаквих података. Познато је да му се отац звао Мато, док је име његове мајке непознато до данашњег дана.¹ У различитим изворима, помињу се и различити подаци о његовом потомству. Рајко П. Вукашиновић наводи да је имао

¹ Чедо Баћовић, *Херцеговци у бунама и ратновима (1482–1882)*, (Никшић: Графокартон, 2012), 124.

сина Саву, док за осталу дјецу уопште није познато.² Са друге стране, Душан Берић наводи да је имао сина Тодора, који је такође био устанички командир и народни првак, као и „барјактар Крушевице“.³ О њему немамо никаквих других података, нити је помињано било шта у изворима.

О његовом даљем животу, све до почетка устанака војводе Луке Вукаловића нема апсолутно никаквих података у доступним изворима и литератури. Нико ко је до сада писао било шта о Луки Петковићу није успио пронаћи неки од сегмената живота за период 30-их и 40-их година XIX вијека. Јован С. Радојичић, романсирано, наводи једино да је био човјек обична изгледа и необичне храбрости и одважности⁴, што нам као критичарима историјских извора и не игра неку нарочиту улогу. С правом се исто може тврдити за већину оновремених устаничких првака и народних предводника.

² Дјело Рајка П. Вукашиновића – *Биографије устаникујућих Требињана*, обилује низом грешака, али по питању потомства војводе Луке Петковића, ваљаност се не би требала довести у питање. Наиме, он наводи како је Саво имао три сина – Влада, Милана и Вељка, као и двије кћери – Ружу и Вуку. Према његовом писању, Вељко се одселио за Београд и то је једини познати податак. (Рајко П. Вукашиновић, *Биографије устаникујућих Требињана од XVI до почетка XX вијека*, (Требиње: Глас Требиња, 2013), 335). Међутим, у изворима стоји да је Саво умро као деветогодишњак у мају 1876. (Dr Savo Ljubibratić – Todor Kruševac, *Prilozi za proučavanje hercegovačkog ustanika 1875–1878. godine*, GDI BiH, br. XI, (Sarajevo: DIBiH, 1960), 158). То додатно прави забуну по питању потомства. Саво Скоко, пишући о комунистичким злочинима у Требињу, наводи како је Владо Петковић, унук војводе Луке Петковића, био гостиничар из Требиња и у Ластву је донио писмо италијанске команде о захтеву за преговоре са комунистима. Касније је, по наредби Саве Ковачевића и Влада Шегрта, Владо Петковић био стријељан „као издајник“, иако то није био. О томе је писао и сам Шегрт у својим успоменама. (Саво Скоко, *Крваво коло херцеговачко*, књига друга, (Београд–Пале: СПКД „Просвјета“ – „Планета“, 1999), 53). Такође, лично смо се увјерили да постоји породична гробница са спомеником Сава Л. Петковића у гробљу цркве св. Ђорђа на Прљачи у Требињу, што несумњиво говори да тај Саво није умро 1876, јер је имао породичну гробницу! Уз то, постоји и друга породична гробница војводе Петковића, у коју су по свему судећи пренијети земни остаци војводе током 60-их година прошлог вијека. На епитафу гробнице наводи се син Саво, као и његови синови Владо (1882–1942) и Вељко (1900–1960). Дакле, једино за Сава, као и синове му Вељка и Влада можемо тврдити да су сигурно постојали, што несумњиво потврђује да је документ о смрти војводиног шестогодишњег сина упитан.

³ Душан Берић, *Устаник у Херцеговини 1852–1862*, друго издање, (Билећа-Гацко: СПКД „Просвјета“, 2007), 917.

⁴ Јован С. Радојичић, „Петковић, Лука, устанички капетан“, у: *Срби заједно од Дунава и Дрине: биографије. П–Ш*, (Нови Сад: Прометеј, 2009), 102.

Први познати и доступни подаци о Луки Петковићу потичу из године почетка устанка војводе Луке Вукаловића – 1852. Заправо, одмах по отпочињању устанка 1852, Петковић му се прикључио. Током исте године, најприје се сreo са војводом Вукаловићем у Херцег Новом и од тада је кренула њихова интензивна сарадња. У Херцег Нову се Вукаловић спустио како би се посавјетовао са Новљанима шта да раде због доласка Омер-паше Латаса у Херцеговину. У срданом сусрету, Вукаловић се обратио Петковићу ријечима „о Петковићу, добро дошао! не треба да ми причаш, знам које те добро гони али нека, само нек си здраво умакао“. Ту га је Петковић извјестио да је Омер-паша Латас покупио оружје по Требињу. У Херцег Новом су остали три дана, када су се заједно вратили на Зупце, гдје је Вукаловић почео окупљати народ за устанак.⁵ То је заправо био иницијални сусрет двојице имењака, од кога ће нераздвојно предводити своје сународнике у устанку. Петковић је учествовао у готово свим устаничким акцијама током наредних десетак година, тачније све до 1863. Даље у раду ћемо обрадити све акције у којима је био директан учесник, без да се бавимо појединостима и сегментима устанка војводе Вукаловића, који представља посебну и комплексну тему.

Вукаловић је одмах окупио главаре и кренуо у отпор, који је у првој фази трајао до 1857. Лука Петковић био је задужен да окупи све главаре, који су се састали у Јастребици и повели устанак под командом војводе Луке Вукаловића.⁶ Заједно са Вукаловићем, Лука Петковић је био и на Цетињу неколико дана касније, гдје је на најприје негодовање књаза Данила, а онда одобравање добио „ханџар сав у сребру окован“. Након тога, Петковић је био послат да побуни Требињску Шуму и Попово Поље, гдје је скупио преко 300 момака и довео их на Зупце. Потом су се Петковић и Вукаловић спустили у манастир Дужи, са око 450 момака, одакле су и имали први успјешан окршај против требињских Турака предвођених Хаци-бегом Ресулбеговићем.⁷ Одмах потом, шеснаестогодишњи школарац из Дубровника Мићо Љубибратић (1839–1889), придружио им се, запаливши рођену кућу као вид нагона других сељана на отпор Труцима.⁸ Његова улога у току

⁵ Јован Накићеновић, *Лука Вукаловић херцеговачки велики војвода*, штампа из Летописа МС бр. 116 из 1874, (Требиње: ИКП „Свјетлост“ Сарајево – Штампарија Требиње, 1970), 18.

⁶ Д. Берих, *Херцеговачки устанак...*, 391–392.

⁷ Ј. Накићеновић, *Лука Вукаловић херцеговачки...*, 20–21.

⁸ *Српски дневник*, бр. 96, 6. октобар 1861.

овог устанка, као и устанка из 1875. била је посебна тема једне наше студије.⁹

Прва устаничка година била је врло успјешна за устанике војводе Вукаловића. Побунио је готово читаву Херцеговину до почетка 1853, што је на Цетињу изазвало озбиљне бојазни за турском одмаздом. С тим у вези, по сугестијама изасланика књаза Данила, Вукаловић се склонио на Зупце, оставивши Луку Петковића у манастиру Дужи са око 40 устаника. Лука Петковић је једно вријеме успјешно чувао манастир, а онда се придружио Вукаловићу на Зупцима, што је устанак стишло све до 1858.¹⁰

Децембра 1857. десно се повод за нове сукобе са Турцима. Према казивању Луке Петковића, Турци су у Гомиланима наомак Требиња убили Лаза Шигуда и још једног Србина, што је створило повод за сукоб на самом почетку наредне године.¹¹ Почетком 1858. Турци су на устанике војводе Вукаловића кренули са око 18.000 војника¹² које су предводили Ферик и Кадри-паша. Турци су у налетима успјели продријети на Зупце и улогорити се на истим. Петковић је са својим јединицама пружао добар отпор сукобивши се код Драче 10. фебруара са Турцима¹³, а у каснијем периоду је са јединицама војводе Вукаловића водио битке са Арнаутима у Суторини који су чували ово османско пристаниште преко којег је стигла Турцима помоћ. Након тих акција, до Ђурђевдана 1858. стање у Херцеговини је било релативно мирно.¹⁴ Након Ђурђевдана, Турци су опет започели спремати војску, како би се обрачунали са устаницима. На Спасовдан 1858, дошло је одлучне и једне од најзначајнијих битака овог устанка – битке не Граховцу.¹⁵ Ова

⁹ Види: Лазар Радан, „Војвода Мићо Љубибратић у Херцеговачком устанку 1875 – државотворна идеја једног Требињца“, у: Зборник радова са научног скупа *Српско национално мишљење у Босни и Херцеговини: историјски процеси, личности и идеје*, ур. проф. др Драга Мاستиловић, (Гацко: СПКД „Просвјета“, 2022), 126–152.

¹⁰ Ј. Накићеновић, *Лука Вукаловић херцеговачки...*, 22–23.

¹¹ Р. П. Вукашиновић, *Биографије истакнутих Требињана...*, 337.

¹² Сасвим сигурно је ова бројка пренаглашена!

¹³ Р. П. Вукашиновић, *Биографије истакнутих Требињана...*, 338.

¹⁴ Ј. Накићеновић, *Лука Вукаловић херцеговачки...*, 23–25.

¹⁵ Битка на Граховцу догађај је од посебног значаја за читаво раздобље устанка Луке Вукаловића. Читаву побуњену и немирну област Херцеговине и њени становници и даље су одбијали да плате порезе, а у томе су имали подршку цетињског двора. Заправо је књаз Данило (1851–1860) најприје био одустао од помоћи, под притиском бечког двора, али је касније ипак послао исту Херцеговцима. Са друге стране, Турци су по сваку цијену журили да ријеше проблеме у побуњеним областима. Већ

битка укључила је и значајне јединице из Црне Горе, што је устанку војводе Вукаловића дало на значају. Велика побједа херцеговачког и црногорског оружја, уз немале губитке османске стране, дала је устаницима нови морал, који је на жалост војводе Вукаловића био гушен са Цетиња.

Наиме, након битке на Граховцу, Вукаловић је имао намјеру да још јаче удари на Турке око Корјенића и Требиња, што је успјешно и урадио. Његове даље планове осујетила је дипломатска акција која је бацила сјену на Граховац и како је то писао Накићеновић успјела да „ствар окрене друкчије и Бог зна већ, кад ће онака свијетла зора Србину гранути и онаква згода наступити, као што бјеше послје пораза турског на Граховцу“. С тим у вези, до 1860. Лука Вукаловић, као и Лука Петковић били су мирни на Зупцима. Исте године договорен је мир између Турака и Црногораца. Због тога је књаз Данило на Цетиње позвао војводу Вукаловића, како би ту мотрио на њега и осигурао да мир буде заиста и примијењен.¹⁶

30. априла 1858. они су кренули ка црногорској граници и 4. маја су заузели Бањане. Након тога су кренули на Грахово, гдје су дошли четири дана касније. Грахово, које је до тада било главни спор Турака и Црногораца, књаз Данило је одлучио да брани као саставни дио Црне Горе. Турске снаге бројале су око 10.000 људи, појачаних са 500 коњаника и 10 топова, којима су се придружили и башибозуци, под командом Хусеин-паше. Војводе су одбијале позиве за предају и преговоре, а књаз је, спремивши 600 Цуца у помоћ, опет издао наредбу да се ни у ком случају не прелази граница, и да се о томе обавијесте Турци. Како се турска претходница већ 9. маја устремила на снаге које су биле на терену, књаз је наредио да се сва расположива снага хитно упути на Грахово. Војска под командом војводе Мирка Петровића, стигла је 10. маја на Грахово и заузела положаје на Граховцу – висоравни изнад самог Граховског поља. Он је под својом командом имао до 5.500 људи, којима се придружило око 3.500 Херцеговаца. Главна битка одиграла се на Спасовдан 13. маја (1. по старом) 1858. Турска војска била је страховито разбијена, иако је у том тренутку имала неупоредиво боље наоружање (полуаутоматске пушке). Црногорци су изненадили великим јуришем турске снаге и потпуно их разбивши, натјерали су их на бијег. С турске стране, губици су били изузетно велики. Изгубили су 8 топова, 20 застав, 300 шатора, око 6.000 пушака и 1.000 сандука муниције, као и читаву касу са новцем. Црногорци и Херцеговци су имали мртвих и рањених до 2.000, уз губитак од 13 топова. Турке су гонили увелико након битке, а архимандрит Нићифор Дучић записао је да су у бијегу Турци „неки без ушију, а неки без носа, јер Црногорци нијесу могли у хитњи да свакојему осјеку главу“. (Д. Берић, *Херцеговачки устаници...* 488–496; Владимир Ђоровић, *Лука Вукаловић и херцеговачки устаници 1852–1862. године*, (Београд: Удружење Требињаца, 2018), 40–43).

¹⁶ Ј. Накићеновић, *Лука Вукаловић херцеговачки...*, 27–28.

У наведеном периоду, односно између битке на Граховцу и 1860. Лука Петковић добио је значајно одликовање са Цетиња. Иако није потпуно поуздано сигурно када је то тачно било, Лука Петковић је одликован чином племенског капетана од стране књаз Данила, у периоду након битке.¹⁷ Тај чин, сасвим сигурно, био је награда за његово добро и храбро командовање. Овдје је згодно напоменути и да је Лука Петковић требао бити именован за војводу, али да је свјесно од тога одустао, сматрајући Вукаловића пречим.

Наредне 1861. Турци су обновили нападе на српска села у Херцеговини. Смрћу књаз Данила 1860. они су одустали од примирја, ојачали кулу у Суторини и напали на Зупце. Вукаловић је одмах са Цетиња дошао на Зупце и са Луком Петковићем организовао народ и напао Турке. Напади су вршени са неколико трешњевих топова, па је њихов учинак био спорадичан. С тим у вези, Лука Петковић је отишао у Боку, како би обезбиједио гвоздене топове.¹⁸ Заиста, у Доброти је Петковић нашао два топа и тек што их је донио у Суторину и употребио, Турци су их скоро окружили. Мехмед, Дервиш и Целади-паша су са три стране стегли обруч око устаничких јединица у Суторини. Лука Петковић је одмах кренуо ка Конавлима у сусрет Мехмед-паши, који је од Дубровника водио око 6.000 Турака. До сусрета је дошло на Дебелом бријегу, када је Петковић најприје затражио преговоре са пашом. По одобрењу, он је паши саопштио да је он из Суторине и да је дошао да га моли да не води војску тамо, да се Суторани ни овог пута не би бунили „да нас није Вукаловић на силу побунио, зато смо дошли молити да се војска овдје устави бар на три дана...“. Паша је ово одобрио и отпустио Петковића, мислећи да је он из Суторине и да је прича заиста оваква. Ту је устаничка војска добила на времену и организацији и војвода Вукаловић је са 600 устаника исти дан изненадио пашу и натјерао на повлачење ка Дубровнику.¹⁹ Тако је успјех акције Петковића прошао одлично.

Истих 600 устаника затим је напало Суторину и заузело кулу. Лука Петковић је први дошао до османске заставе и скинуо је са куле. Одмах потом, са устаницима су на Зупце изашли Лука Петковић и Лука Вукаловић и спремили људе за обрачун са Дервиш-пашом. До сукоба је дошло 24. фебруара (8. марта) 1861. У боју који је трајао цијели дан, устаници су отјерали Турке до топовског домета требињског

¹⁷ Глас Црногорца, бр. 19, 14. мај 1905.

¹⁸ Д. Берић, *Херцеговачки устаници...*, 685.

¹⁹ Ј. Накићеновић, *Лука Вукаловић херцеговачки...*, 29–30.

града и ту се зауставили. Отевши велики плијен, изгубили су 24 момка, док су турски губици били 626 војника.²⁰

Дервиш-паша је у наредним данима одвео војску за Гацко, оставивши Требиње незаштићеним. Вукаловић је одмах послао Луку Петковића, Мића Љубибратића и Јола Вукаловића, којима се придружио и Нићифор Дучић, да побуне Шуму и Попово и спреме народ на нови напад на Турке. Порта је увидјела да са устаницима неће лако изаћи на крај, и у лето 1861. у Херцеговину је послала Омер-пашу Латаса, да покуша преговорима постићи смиривање акција.²¹ Одмах по доласку, паша није приволио Вукаловића на преговоре и до краја 1861. повео се нови сукоб устаника и турске војске. Успио је консолидовати положаје и ослободити простор од аустријске границе до ријеке Требишњице и обезбједити добре положаје пред зимско затишје. Након зиме 1861/1862. Турци су у прољеће 1862. покренули снажне акције. Читаво херцеговачко подручје било је право ратиште. Турци предвођени Хусеин, Селим, Сали и Дервиш-пашом нападали су на херцеговачке и црногорске устанике од Бањана и Никшића, преко кланца Дуге и Гацка. Омер-паша, као врховни заповједник, водио је војску на Ријеку Црнојевића и озбиљно пријетио Црној Гори. У помоћ Црногорцима и књазу Николи, Вукаловић је послао Луку Петковића, који је са 100 устаника помагао Црногорце, храбро се борећи против јачег непријатеља. Након серије сукоба и Турци и Црногорци су пристали на мировне преговоре, који су резултирали миром на велику Госпу 1862.²² Петковић се нарочито истакао у тој посљедњој години устанка, када је Цетињу пријетило османско пустошење. Са својом јединицом дао је значајан допринос одбрани Цетиња пред вишебројнијом војском Омер-паше Латаса, истакавши се као врстан командант.²³

Војвода Лука Вукаловић је такође са Турцима пристао на мир и на преговоре са Куршид-пашом и у Дубровник је отишао са Луком Петковићем и Мићом Љубибратићем, његовим најближим сарадницима. Од паше је захтијевао самоуправу од Таре до Суторине, 500

²⁰ Ј. Накићеновић, *Лука Вукаловић херцеговачки...*, 31.

²¹ У олози Омер-паше Латаса у Херцеговини 1861. види: Galib Šljivo, *Historija Bosne i Hercegovine 1788–1878. Bosna i Hercegovina 1861–1869*, knjiga 6, (Tešanj: Planjak kometa, 2016), 69–165.

²² Ј. Накићеновић, *Лука Вукаловић херцеговачки...*, 32–37.

²³ Лазар Радан, *Устаник у Источној Херцеговини (1875–1878)*, (Требиње: Задужбина „Кнез Мислав Хумски“, 2023), 148; Ч. Баћовић, *Херцеговци у бунама и ративима...* 125.

својих пандура које би Турци плаћали дукат и кило брашна на дан, да се Турци не мијешају у унутрашње ствари, као и да народ не треба признавати аге и бегове. Уз то, порез би народ плаћао редовно – дукат годишње од домаћинства, док ће Вукаловић са главарима узимати харач и давати пашама. Паша је на све ово пристао и тако одобрио нешто за шта се српски народ у Херцеговини борио дуже од једне деценије!²⁴ Питање је било да ли је већина главара, као и преговараца у овом тренутку заиста била свјесна шта је Вукаловић обезбједио за Херцеговину, односно на шта су Турци пристали.

У септемрбу 1863. Турци су позвали Вукаловића у Мостар, како би се ово договорено и потписало. Након одбијања да оде лично, послао је Луку Петковића, Мића Љубибратића, Дрека Гргуревића, Јола Вукаловића и Рада Бабића. Делегација је са Ђевдед-пашом потписала све договорено, након првобитних покушаја да се нешто од овога одбаци.²⁵ Тако је и званично Херцеговина добила оно за шта се борила деценију, или слободно можемо рећи цијелу прву половину XIX вијека. Један од потписника ове слободе био је управо и Лука Петковић.

Турци су касније покушавали на све начине да оспоре овај уговор. Покушавали су да ликвидирају Вукаловића, који је обавијестио главаре о постигнутом, затим да преговарају са њим и покушају га наговорити да се од договореног одустане. Чак му је и Мумин-ефендија²⁶, кајмакам требињски, пријетио смрћу уколико се не врати на старо, на шта му је Вукаловић одговорио позвавши га „да се одмах поколемо“. На то се ефендија повукао у Требиње. Ефендија је затим новцима подмитио неке главаре на челу са Михаилом Спајићем, да Вукаловића ухвате и испоруче га Турцима. Заиста, ти главари су кренули у акцију. Вукаловић се одмах затворио у своју кулу у Ублима, гдје су са њим били Лука Петковић, Мићо Љубибратић, Милош Средановић, Јоле Вукаловић и још десет устаника. Окружени у кули, позивани су на предају. Вукаловић је одмах писао војводи Даковићу у Грахово и у међувремену је изашао пред народ испред куле и одржао им ватрен и емотиван говор. У говору, питајући се шта требињски Турци хоће, понудио је да у Требиње уз Спајића и побуњене главаре оде Лука Петковић и донесе битне информације. Лука Петковић је отишао у

²⁴ Ј. Накићеновић, *Лука Вукаловић херцеговачки...*, 37–38.

²⁵ Р. П. Вукашиновић, *Биографије истакнутих Требињана...*, 336; Ј. Накићеновић, *Лука Вукаловић херцеговачки...*, 38.

²⁶ Вукашиновић наводи да се звао Мунид. (Види: Р. П. Вукашиновић, *Биографије истакнутих Требињана...*, 341).

Требиње и видео спремну издају од наведених главара. Турке је замолио да га пусте са обећањем да се неће враћати у планину јер је и сам рођен у Требињу, али да је његова породица у планини и да га Турци пусте „у чаршију, не би ли нашао брата, да ми пође довести моју породицу из планине, јер иначе неће доћи, ако чују да сам овдје затворен“. Турци су повјеровали и пустили га, а Петковић им је одмах умакао код Вукаловића на Зупце. Саопштивши му да су Турци унијели смутње у редове главара, Вукаловић се одмах повукао у Јастребицу. Одатле је послао Петковића у Дубровник да се посавјетује са руским конзулом Константином Петковичем. Руски конзул је након консултација са матицом јавио да Вукаловић може прећи у Русију, о државном трошку.²⁷

Петковић је одмах отишао до аустријских власти на челу са Решетаром и тражио слободан пролаз. На опште изненађење Решетара, након пар дана, добио је дозволу за пролаз. Са том информацијом, Петковић се вратио до Вукаловића и одмах кренуо у припреме за одлазак. Након што су породице смјестили на Грахово, Лука Вукаловић, Лука Петковић, Милош Средановић, Мићо Љубибратић и Јоле Вукаловић са још 15-ак момака отишли су за Русију о Тројчиндану 1863.²⁸ Њихов пут водио је преко Пераста, аустријским бродом до Трста, затим преко Беча па у Русију. У Русији је поживио десетак година, док се Лука Петковић, као и још неки ожењени главари, вратио у родно мјесто убрзо по одласку и наставио агитације за неки од нових устанака.²⁹ На тај устанак, као један у низу устанака српског народа у Херцеговини, није се дуго чекало.

Исте године када је отишао у Русију, тачније након непуних пола године, Лука Петковић се најприје вратио у Београд. Ту је заједно са Мићом Љубибратићем, Спасом Асановићем и Дамјаном Паријезом ступио у везу са Уједињеном омладином српском. Наведена група је ускоро врбована од стране владе Кнежевине Србије, са задатком да се врати у Херцеговину и припрема терен за нови и озбиљнији устанак. Влада им је обезбиједила плату, која је у случају Луке Петковића износила 5 дуката мјесечно. У прољеће 1867. Петковић се вратио у Херцеговину, како би се устанак подигао. Међутим, у том периоду је

²⁷ Ј. Накићеновић, *Лука Вукаловић херцеговачки...*, 39–42.

²⁸ Вукашиновић биљежи да је година одласка 1865, а не 1863. (Види: Р. П. Вукашиновић, *Биографије истакнутих Требињана...*, 342).

²⁹ Ј. Накићеновић, *Лука Вукаловић херцеговачки...*, 43; Ч. Баћовић, *Херцеговци у Бучинама и рајовима...*, 125; Р. П. Вукашиновић, *Биографије истакнутих Требињана...*, 335.

то било немогуће, па се он настанио на Грахову, гдје му је и била породица. Одатле је постепено спремао терен и чекао прави тренутак за подизање устанка. Одржавао је сталне везе са Београдом, размјеном писма са Мићом Љубибратићем.³⁰

Љубибратић је увелико био агент српске владе и у наведеном периоду је имао мрежу својих људи по Херцеговини. Заправо, идеја Илије Гарашанина је била да се по српским областима добро расподеле агенти српске владе и да спремају становнике на један општи устанак. Поред Љубибратића, у Херцеговини су активно радили Лука Петковић, архимандрит и потоњи митрополит Серафим Перовић, архимандрит Нићифор Дучић, Леонтије Радуловић и други.³¹ Ова замисао постојала је све до краја министарске каријере Гарашанина, када је 1868. накратко прекинута, да би убрзо била настављена све до 1873.³²

У писмима којим је извјештавао Љубибратића о стању у Херцеговини, Петковић је често писао да је „у Херцеговину тешки зулум што никад није био“ и да Турци „свијем узеше што имаше“. Извјештавао је о тешком стању, о малтретирањима од стране Турака, о скрнављењима цркава и манастира и другим тешким зулумима у Херцеговини.³³ У више наврата га је молио да им чешће пише.³⁴ Са својом групом људи планирао је нови устанак за 1873, око чега се и чуо са Љубибратићем, а до чега није дошло.³⁵ Планови су помјерени за наредну годину, што је била уводна фаза за почетак устанка у Источној Херцеговини 1875.

³⁰ Архив Републике Српске – Подручна јединица Требиње, Породична збирка Мића Љубибратића, кутија II, бр. документа 3/1867. (фотокопија) (у даљем тексту: АРС – ПЈТ, ПЗМЉ).

³¹ Dušan T. Bataković, *The foreign policy of Serbia (1844–1867)*. Ilija Garašanin's Načertanije, (Beograd: Institute for Balkan Studies – Serbian Academy of Sciences and Arts, 2014), 188; Милорад Екмеџић, „Национална политика Србије према Босни и Херцеговини и аграрно питање (1844–1875)“, у зборнику: *Радови из историје БиХ XIX века*, (Београд: БИГЗ, 1997), 33; Vojislav J. Korać, *Trebinje – istorijski pregled. Period od dolaska Turaka do 1878 god.*, knjiga 2 – dio 1, (Trebinje: IK Svjetlost Sarajevo – Štamparija Trebinje, 1971), 567–570; Лазар Радан, „Митрополит Леонтије Радуловић (1835–1888) – први Србин херцеговачки митрополит од укидања Пећке Патријаршије 1766. године“, *Српски историјски часопис*, 6 (2023): 59.

³² Л. Радан, *Устанак у Источној Херцеговини...*, 63–65.

³³ АРС – ПЈТ, ПЗМЉ, кутија II, бр. документа 11/1868; 21/1868. (фотокопија)

³⁴ АРС – ПЈТ, ПЗМЉ, кутија II, бр. документа 28/1869; 58/1870. (фотокопија)

³⁵ АРС – ПЈТ, ПЗМЉ, кутија II, бр. документа 126а/1873. (фотокопија)

По отпочињању Херцеговачког устанка 1875, Лука Петковић се одмах агнажовао. Већ тада је о њему чешки књижевник и списатељ, савременик устанка, Јозеф Холечек биљежио да на „први поглед неограничено поверење буди“.³⁶ Холечек је писао још и да је прави пјеснички таленат, што је утицало на морал устаника којима је командовао јер „кад поједини присједну на путу да одану – Лука корача даље и пјева, а што је највише он попосва и онда кад у највећој сечи турске главе руби...“.³⁷ Током прве године истакао се као врстан командант, касније једног од шеснаест батаљона херцеговачких устаника – *Шума Требињска*,³⁸ који је у овом периоду био једна чета стотинаша, а Лука Петковић њен стотинаш.³⁹ Овај батаљон имао је седам чета, а његов командни састав према списку чији транскрипт преносимо у цјелости 1877. чинили су:

³⁶ Војислав Максимовић, „Јозеф Холечек – непристрасни свједок херцеговачког устанка и црногорских ратовања (1875–1876)“, у: Зборник радова са научног скупа *Херцеговачки устанак 1875–1878*, ур. др Драга Мاستиловић, (Гацко: СПКД „Просвјета“, 2016), 16.

³⁷ Исто, 20.

³⁸ На самом почетку устанка, Херцеговина је имала 16 устаничких батаљона, али се њихов број до 1878. повећао на 53 војна батаљона, са још шест различитих војних јединица, разврстаних у 326 чета. Цјело српско становништво било је војнички организовано. (Милорад Екмечић, „Историјски значај устанка у Босни и Херцеговини 1875–1878“, у: *Радови из историје БиХ XIX века*, (Београд: БИГЗ, 1997), 213). Војни батаљони у устанку били су: Горњо-невесињски, Доњо-невесињски, Дабарски, Рашњански, Попово-лубињски, Шума требињска, Зубачко-крушевички, Завођски, Горњо-гатачки, Доњо-гатачки, Легија странаца (добровољци), Јајоши-црногорци, Кривошијско-бокелски, Граховско-рудински, Опутно-рудински, Бањско-рудински, Рудинско-трепачки, Жупско-луковски, Жупско-пивски, Планино-пивски, Дробњачко-ускочки, Шаранско-језерски, Његушко-цетињски, Чевско-бјелички, Цуцко-ћеклићки, Пјешивачки, Комано-загарачки, Љуботињско-доброскограђански, Цеклински, Горњо-љешански, Доњо-љешански, Горњо-црмички, Доњо-црмички, Селачко-шестански, Павковићко-вражаријски, Петрушиновићки, Мартињићко-брајевки, Пиперски, Горњо-кучки, Доњо-кучки, Братоношки, Ровачки, Горњо-морачки, Доњо-морачки, Поља колашинских, Љеворечки (Васојевићи), Краљски (Васојевићи), Коњушки (Васојевићи Коњуве), Велико-шекуларски (Васојевићи), Полимски (Васојевићи), Бушки (Прекограничари), Полимски (Прекограничари) и Горњо-сељски (Прекограничари). Различите војне јединице су биле: Топциство (артиљерија), Перјаници Црногорци, Перјаници Херцеговци, Болница („Шпитаљ“), Болница („Шпитаљ“), и Превијалиште. (Мирко С. Радоичић, *Херцеговина 1875–1878*, (Требиње: Општински одбор савета бораца НОР-а, 1961), 7–9).

³⁹ Р. П. Вукашиновић, *Биографије истакнутих Требињана...*, 348.

војвода Мелентије Томов Перовић (1835–1887)
архимандрит манастира Дужи, војвода од 1. I 1877.
командир Лука Матов Петковић, Горица 1875–1876. (оболио)
командир Митар Марков Мерћеп, с.(ело) Ђедићи (1876–1877)
командир Арсеније Иванов Мискин, Површ (1877–1878);
поткомандир Сава Глигов Куртовић, т.(ешко) рањен 1876. и подлегао ранама 1877. године;
поткомандир Стеван Ристов Бокун, с.(ело) Рапти – Бобани (1877–78)

1. официр Симо Лукин Радоичић звани „Шума“, с.(ело) Волуја-
(ц), Шума
2. Симо Петров Правица, из с.(ела) Биоча (с.(ело) Бијелач
3. Мато Симов Елаковић, с.(ело) Ускопље – Куртовићи
4. Јоко Стеванов Миш, из Бобана, погинуо 1875.
5. Ристо Алексин Милаковић, с.(ело) Јасеница, погин. (уо) 1876.
6. Јовица Митров Миш, Бобани (од 1877.)
7. Јевто Јовичин Ковач, Захумље, погинуо 1875.
8. Лазо Ристов Обрадовић, с.(ело) Седлари – Захумље
9. Милош Ђуричић-Ђурчија, с.(ело) Турица, Загора
10. Јован Шћепанов Дропо, Захумље, погинуо 1876.
11. Сава Ђуров Прибишић, Г.(орње) Драчево (од 1876)
12. замј.(еник) оф.(ицира) Мијо Начић „Шијак“ из Шапца, пог.
(инуо) 8. 3. 1875.

„главари“: Петар Мијов Ђурасовић, с.(ело) Драчево, Ристо Ко-
кољ, с.(ело) Биоград

1. барјактар Крсто П. Деспинић, с.(ело) Жгљеб, Х.(ерцег) Нови,
погинуо 1875.

2. Ристо Кривоглав „Каваз“ ст.(арији) барјактар, (т.(ешко) ра-
њен)

3. Мићо Р. Кривоглав, с.(ело) Орашје, пог.(инуо) 1912. на Скадру
 4. барјактар Пајо Јовов Вулешевки, с.(ело) Јушићи, Рашевки
 5. Лазо Николин Бркан, с.(ело) Славогостићи, Куртовићи
 6. Мијо Трипов Радуловић, с.(ело) Шћеница – Бобани
 7. Сава Мијов Божић, с.(ело) Грмљани – Захумље
 8. Митар Лукин Стојановић, с.(ело) Дријењани, Захумље
 9. Ђуро Симов Петровић, Загорско-подбрдска чета
- „главари“: Симо „Третина“, Лазар Шћ. „Третина“,
оба погинули 1875, Јовица Р. Правица, Ристо
Делић, Бошко Радуловић, Туље

Капетаније:

1. Површко-шумска, капетан Вучко Радоичић „Шуљак“ рођен 1823, а од 1843. придјевак „Кукавичић“ од несродне породице самрлог кнеза Саве Кукавичића-Балаћа
2. Захумско-шумска, капетан Јосиф Стеванов Ковач(евић), Пољице-Попово
3. Бобанско-шумска, капетан Ристо Јовичин Вукановић, Бобани.⁴⁰

Стотинашка чета *Шума Требињска* била је одмах на почетку устанка ангажована око борби за Требиње, које је у том тренутку за устанике било нарочито важно. Петковић је писао Јефти Грковићу у Херцег Нови, под утиском сукоба у Невесињу, да је све спремно и да су „сви на окупу“.⁴¹ Устаници су према извјештајима *London Times*-а и *Српских новина* половином августа 1875. напали Требиње са 700 устаника, којима се касније придружило још 200 Бокеља.⁴² Да је Требиње и бојиште око истог битно, говори и чињеница да му је *Застава*, најзначајнији лист Срба из Војводине који је пратио све акције устаника, давала нарочиту пажњу, извјештавајући да се „устанак према Требињу повукао, где ће бити главне операције“.⁴³

Управо како је *Застава* и извјештавала, десило се на терену. Војвода Мићо Љубибратић је током августа 1875. испланирао заузимање Требиња, како би се ово важно гранично мјесто ослободило и устаницима омогућило продужетак акција ка Горњој Херцеговини. Војвода Љубибратић је спремио један добар и детаљан план за заузимање Требиња. Он је подразумевао да устаници из Завођа и Љубомира, предвођени са Јованом Зотовићем заузму сјеверни прилаз граду из правца Гљиве. Одатле би пратили ситуацију главног дијела устаничких снага, под командом Љубибратића, а гдје се налази и чета *Шума Требињска* под командом војводе Луке Петковића, командовао је десним крилом.⁴⁴ План Љубибратића је био да из правца манастира Дужи напад-

⁴⁰ *Славно доба Херцеговине*, зборник радова, уредници: Милорад Ђ. Деретић, Стево Ђосовић, Радослав Р. Унковић, (Београд: Свет књиге, 2005), 286–287; М. С. Радоичић, *Херцеговина 1875–1878...*, 15.

⁴¹ АРС – ПЈТ, ПЗМЉ, кутија II, бр. документа 168а/1875. (фотокопија)

⁴² *Српске новине*, бр. 174, 5. август 1875.

⁴³ *Застава*, бр. 88, 30. јул/11. август 1875.

⁴⁴ Др Саво Љубибратић – Тодор Крушевац, *Прилози за проучавање херцеговачког устаника*, ГИД БиХ, година VIII, (Сарајево: ДИБиХ, 1956), 322.

ну на јужни дио града. Уколико би низам изашао из града да им се супротстави, Зотовићеве снаге би се са сјевера спустиле у град. Трећи дио устаника, под командом Трифка Вукаловића био би стационаран у предјелу источног прилаза граду у селима Чичево и Згоњево, ка Зупцима и црногорској граници. Њихов задатак је био да у току низамског изласка из града и кретања ка јединицама Љубибратића, ударе њима у бок. По овим поставкама план је имао одличне изгледе за успјех.⁴⁵

Међутим, када је војвода Љубибратић кренуо у акцију са устаницима и батаљоном на челу са Луком Петковићем, акције Зотовића и Вукаловића су изостале. У оквиру битке која је према писањима *Заставе* трајала „од јутра до три и по сата после подне“, устаници нису заузели Требиње. Они су се храбро држали док Турцима није стигла помоћ, када су морали да се повуку тако да „ни један није погинуо или се ранио“.⁴⁶ Војвода Љубибратић је писао својој супрузи Мари да се био „са 150 Срба против 1000–1500 Турака“ и да је изгубио три момка, док је пало 17 Турака, а 30 их било рањено. Ту се пожалио на пропаст плана, сугеришући да је муниције имао и да су му „Зупци стигли у бој/ Као што сам им заповидио/ Турци би били сатрвени“.⁴⁷ То је уједно био и први велики задатак чете *Шума Требињска* и њеног стотинашког команданта војводе Луке Петковића.

Наредног мјесеца, Велике силе су покушале да обуздају устанак и послале су своје конзуле како би се они покушали договорити са устаницима, да се криза још више не продуби. И Порта је, преко свог изасланика Сервер-паше у неколико наврата молила устанике да се врате кућама и да ће им све бити опроштено, али узалуд.⁴⁸ Затим су конзули Великих сила, подијељени у двије групе, отишли су у Горњу и Доњу Херцеговину. Група конзула у Доњој Херцеговини имала је на мјеру да се састане са Мићом Љубибратићем, Луком Петковићем и Трифком Вукаловићем, као вођама устанка, али безуспјешно.⁴⁹ Они су

⁴⁵ Л. Радан, *Војвода Мићо Љубибратић...*, 141.

⁴⁶ Л. Радан, *Устаници у Источној Херцеговини...*, 84; Коста, Грујић, *Дневник из Херцеговачког устаника (Од 6. августа до 16. октобра 1875. године)*, (Београд: Војни музеј ЈНА - Посебна издања, 1956), 35–39. За детаљније информације о тзв. Требињској бици види: Petko Luković, „Borbe za Trebinje u avgustu 1875. godine – prilog proučavanju Hercegovačkog ustanka (1875–1878)“, *Vesnik Vojnog muzeja* 2, (Beograd: Vojni muzej, 1955), 129–155.

⁴⁷ АРС – ПЈТ, ПЗМЉ, кутија II, бр. документа 172а/1875. (фотокопија)

⁴⁸ АРС – ПЈТ, ПЗМЉ, кутија II, бр. документа 178/1875; 180/1875. (фотокопија)

⁴⁹ АРС – ПЈТ, ПЗМЉ, кутија II, бр. документа 191а/1875. (фотокопија)

се правдали изостанком са сатанка са конзулима тим да устанак није само њихова ствар, већ ствар цијеле Херцеговине, па они одбијају разговоре док не виде са осталим главарима.⁵⁰ Из наведеног се види да су и Велике силе биле начисто са тим да је Петковић један од главних људи и да су жељеле састанак са њим.

Својом четом, а убрзо батаљоном, војвода Лука Петковић је, као што се и види из претходно приложеног, командовао све до јула 1876. када се услед трбушног тифуса⁵¹ повукао на лијечење у Дубровник. Прије одласка, учествовао је у свим сукобима и бојевима између Требиња и Дубровника у наведеном периоду. У боју код Радован Ждријела и Глуве Смокве у јануару 1876. када је смртно страдао војвода Максим Баховић⁵², био је један од најистакнутијих команданата. Наиме, пар мјесеци раније устаницима је дошло велико појачање у виду нових снага које су предводили Пеко Павловић и Максим Баховић.⁵³ Одмах су се укључили у устаничке акције са намјером да пресијекну путни правац Требиње–Дубровник. Та намјера је и довела до серије сукоба око Главске, Радован Ждријела и Глуве Смокве који су трајали од октобра 1875. до фебруара 1876. У тим сукобима, како је извјештавао *Глас Црнојорца*, „више од стотину Турака погинуло је, међу њима многи бегови“.⁵⁴ Током децембра 1875. сукоби су се водили око Старог Сланог, гдје је Љубибратић послао Луку Петковића, Милоша Турчића и Тодора Радова како би пребродили ријеку током ноћи и опколили Турке у Паланци, што су њихове јединице успјешно и обавиле. Ту им је помоћ пружао и дум Иван Мусић.⁵⁵

⁵⁰ Славиша М. Вулић, „Конзуларна мисија у Херцеговини 1875. године“, у: Зборник радова са научног скупа *Херцеговачки устанак 1875–1878*, ур. др Драга Мاستиловић, (Гашко: СПКД „Просвјета“, 2016), 146–147.

⁵¹ У наведеном временском периоду, тифус је, као пратећа болест буна и ратова, био свеприсутан и у Херцеговини. Ова велика болест харала је читавом регијом и одлично се уклапала у неимаштину и сиромаштво које је већ правило проблеме. У самом Требињу је од последица тифуса умирало 10–20 војника дневно, а од почетка устанка та бројка је износила чак 2.400 војника! (*The London Times*, 24. фебруар и 4. јун 1877. (према: Василије М. Гутић, *Ојшћина и дипломатиска историја устаника у Херцеговини и Босни из 1875–1878. године*, књига 1, (Београд: Филип Вишњић, 2016), 203)).

⁵² *Застава*, бр. 11, 20. јануар 1876; *Србадија*, год. друга, свеска 2, 16. јануар 1876, 27.

⁵³ АРС – ПЈТ, ПЗМЉ, кутија II, бр. документа 186/1875. (фотокопија)

⁵⁴ *Глас Црнојорца*, бр. 29, 11/23. септембар 1875.

⁵⁵ Државни архив у Дубровнику 257, Фонд обитељи Чингрија, кутија 12 – Х7Бв, свеска 2, док 197. (даље у тексту ХР ДАДУ 257 – ФОЧ)

Устаници су били неуморни у овим сукобима, храбро се борећи против Турака, а помоћ им је стизала и са осталих херцеговачких ратништа. Војвода Петар Радовић им је послао Мињу Радоњића и позивао их је на јединство и истрајност.⁵⁶ Сами Турци били су у расулу и за одмазду су страховито палили српска села Бобана – Запланик, Вуковиће, Калађурђевиће, Кутину, Славогостиће, Невалу и Крајковиће и у каснијем периоду натјерали су устанике на повлачење.⁵⁷

У наредном периоду прољећа 1876, испоставило се да Велике силе немају рјешење за устанак. Устанички главари су се с тим у вези састали у Суторини 7. априла 1876, гдје је био присутан и Лука Петковић, и понудили свој нацрт реформи, који је подразумијевао: да Херцеговци добију трећину земље као своју сопствену, да се Турци повуку из Херцеговине осим из градова Мостар, Столац, Требиње, Никшић, Фоча и Пљевља; да се обнове порушене куће и цркве; да се не полаже оружје док Турци не испуне све обећано; старјешине имају право расправе са Турцима; да европска комисија врши надзор над руковањем новцима у Херцеговини и Босни и да Руси и Аустроугари поставе по једног агента у мјеста гдје би се задржала османска војска, како би се пратила примјена реформи.⁵⁸ Наравно, дипломатија Великих европских сила није ни разматрала наведено.

То је уједно била и једна од посљедњих епизода устанка у којима је учествовао Лука Петковић. У мају 1876. умро му је деветогодишњи син Саво⁵⁹, за кога је и иначе раније у писмима Љубибратићу писао да је „врло рђав“ и болестан. Без обзира на то, Петковић је командовао својим батаљоном и са њим се у јулу 1876. спустио ка Клеку, како би

⁵⁶ ХР ДАДУ 257 – ФОЧ, кутија 12 – Х7Бв, свеска 2, док 136.

⁵⁷ Galib Šljivo, *Historija Bosne i Hercegovine 1788–1878. Bosna i Hercegovina 1869–1878*, књ. 7, (Tešanj: Planjeh komerc, 2016), 472–473; Л. Радан, *Устаници у Источној Херцеговини...*, 104.

⁵⁸ Хамдија Капицић, *Застава о Босни и Херцеговини*, књига IV, (Сарајево: Свјетлост Сарајево, 1956), 60–65; Никола Петровић, *Мемоари*, (Цетинје–Титоград: Обод–Побјела, 1988), 268–274; Васиљ Поповић, „Покрет од 1875. до 1878“, у: Перо Слијепчевић и сарадници, *Најор Босне и Херцеговине за ослобођење и уједињење*, (Нови Сад: Прометеј – РТВ, 2017), 54–56; Антонин Дебидур, *Дипломатиска историја Европе. Од отварања Бечког конгреса до закључења Берлинског (1814–1878)*, књига II, (Београд: ИК Гецце Кона, 1934), 740–741.

⁵⁹ Dr Savo Ljubibratić – Todor Kruševac, *Prilozi za proučavanje hercegovačkog ustanka 1875–1878. godine*, GDI BiH, br. XI, (Sarajevo: DIBiH, 1960), 158. О овоме смо скренули пажњу на почетку рада и уопште гледано, није најјасније да ли је ово дијете под овим именом умро тада.

ометао османске посаде и обезбјеђивао путни правац Требиње–Дубровник. Тих дана је и оболио од трбушног тифуса, најприје се лијечећи у Тасовчићима поред Чапљине. Након тога отишао је у Дубровник, како би тамо наставио лијечење.⁶⁰

Убрзо по одласку у Дубровник, лоциран је од стране аустријских власти и одмах потом је интерниран у Линц, како је Љубибратићу из Трста јавио Драго Памучина.⁶¹ Његова интернација била је један чин одмазде, а дошла је, између осталог, и као посљедица неслагања са осталим устаничким војводама.⁶² Његов батаљон био је у наредних пола године без команданта – војводе, све до почетка 1877. Првог дана јануара 1877. команду над његовим батаљоном преузео је истакнути припадник батаљона, душки архимандрит и каснији војвода Мелентије Перовић. У попису батаљона, са главним командантима, Лука Петковић се у каснијем периоду водио као припадник, али под ознаком „оболио“.⁶³ Његов батаљон, под командом војводе Мелентија Перовића успјешно је ратовао против Турака све до краја устанка, када се војвода Перовић ставио на располагање аустријским окупационим снагама. Са својих 300 војника, припадника батаљона *Шума Требињска*, војвода Перовић је помагао окупацију Херцеговине.⁶⁴

Војвода Лука Петковић остао је у интернацији све до лета 1877.⁶⁵ Послије Линца, у изворима смо сусрели неколико писама у којима се јављао Љубибратићу, али из Беча⁶⁶, тако да је сигурно да је вријеме интернације проводио у пријестоници Монархије. За његове даље активности немамо података, као ни за мјесто гдје се налазио, до окупације. По окупацији Херцеговине, Петковић се вратио у родно мјесто. Ту је добио аустријски сребрни грб и пензију као истакнути војни ко-

⁶⁰ Љубибратић–Крушеvac, *Prilozi za proučavanje hercegovačkog ustanka...*, br. XI, 160.

⁶¹ АРС – ПЈТ, ПЗМЉ, кутија II, бр. документа 452/1876. (фотокопија).

⁶² Л. Радан, *Устаник у Источној Херцеговини...*, 148.

⁶³ Лазар Радан, „Архимандрит Мелентије Перовић – између душког калуђера и устаничког војводе“, у: Зборник радова са научног скупа *Знаменици Херцеговци кроз историју*, ур. проф. Радомир Вучковић, (Гацко: СПКД „Просвјета“, 2023), 60–61.

⁶⁴ Исто, 62–66.

⁶⁵ У неким списима се сусретао податак да је до краја устанка 1878. био у интернацији, али смо детаљним увидом у архивска документа успјели доћи до писма Алексе Јакшића Мићу Љубибратићу са Грахова од 21. јуна 1877. Ту га је Јакшић извјестио да се спремају на сукоб са Турцима, али и да је дошао Лука Петковић. (АРС – ПЈТ, ПЗМЉ, кутија II, бр. документа 537/1877. (фотокопија).

⁶⁶ АРС – ПЈТ, ПЗМЉ, кутија II, бр. документа 497/1877. (фотокопија).

мандант из устанка, чији је батаљон учествовао у окупацији.⁶⁷ Умро је у родном мјесту 26 година касније, 1/13. маја 1905. У занимливој читуљи у *Гласу Црнојорца* наведено је да „потомство губи једног од пошљедњих бораца, пошљедњих заточника и предузимача оних мисли које су руководиле Градашчевића у Босни и Ризванбеговића у Херцеговини“. У читуљи се врло добро наводи да „њему није било суђено да доживи замишљаје бурне младости, момачкога и зрелог људскога доба... Умро је запуштен и заборављен, а тешким сумраком у души, да је сва витешка борба у Херцеговини била бесцјелна, да се племенита крв лила узаман!“⁶⁸

*

Истражујући живот, лик и дјело војводе Луке Петковића Требињца, дошли смо до неких до сада непознатих података. Петковић је од сиромашног дјетета из Горице код Требиња постао један од најзначајнијих Херцеговаца свог времена. Као млад човјек прикључио се устанку војводе Луке Вукаловића и био његов истакнути сарадник. У том устанку је за своје вјештине, храброст и способности био одликован чином племенског капетана од стране књаза Данила, свјесно се повукавши да не узме чин војводе, јер је Вукаловића сматрао пречим. У међу устаничком периоду (1863–1874) активно је радио на припремању новог. Био је један од најближих сарадника Мића Љубибратића, који је као агент владе Кнежевине Србије имао своју мрежу сарадника по Херцеговини. Петковић је сваки даном припремао терен за, до тада, најзначајнији устанак херцеговачких Срба у историји. Одмах на почетку, 1875. именован је за стотинаша чете *Шума Требињска*. Са својом четом, која је касније постала батаљон, а Лука његов командир и војвода, учествовао је у свим значајним биткама и бојевима у првој устаничкој години. Истакао се као храбар и одважан предводник својих устаника, о чему су свједочили и савременици у својим забиљешкама и мемоарима. Током једне операције, изморен и погођен породичном трагедијом, оболио је од трбушног тифуса, што га је омело да настави командовање својим батаљоном. Повукавши се у Дубровник, био је лоциран и интерниран у Линц и Беч, гдје је остао до 1877. Послије тога, иако се вратио у Херцеговину, никада

⁶⁷ Коментар Мирка С. Радичића уз слику у: *Споменица о Херцеговачком устанку 1875. године*, (Београд: Одбор за подизање невинског споменика, 1928), XXXVI, XXXIX.

⁶⁸ *Глас Црнојорца*, бр. 19, 14. мај 1905.

није имао првобитну улогу. Окупацију је проживио у родном мјесту, са аустријском пензијом, окончавши живот 1905. сам и напуштен и без да је дочекао остварење своје идеје и планова из младости. Ипак, оставио је пут којим су се водиле и наредне генерације, а то је пут слободе и жеље за уједињењем са својом браћом. На основу истражених података, војвода Лука Петковић може се са пуним правом назвати знаменитим Херцеговцем и заслужује своје достојно мјесто у нашој херојској историји и богатој историографији.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори:

1. Архив Републике Српске – Подручна јединица Требиње

Фонд Породична збирка Мића Љубибратића, (1875) – копије докумената, инв. број кутије II.

2. Државни Архив у Дубровнику

Фонд породице Чингрија (1875–1877) – ХР ДАДУ 257 – кутија 12 - Х7Ба (свеска 1, 2, 3, 4).

Објављени извори:

1. Грујић, Коста, *Дневник из Херцеговачкој устјанка (Од 6. августа до 16. октобра 1875. године)*, (Београд: Војни музеј ЈНА - Посебна издања, 1956).
2. Капићић, Хамдија, *Застава о Босни и Херцеговини*, књига IV, (Сарајево: Свјетлост Сарајево, 1956).
3. Љубибратић, Саво, Крушевац, Тодор, *Прилози за проучавање херцеговачкој устјанка*, ГИД БиХ, година VIII, (Сарајево: ДИБиХ, 1956).
4. Љубибратић, Саво, Крушевац, Тодор, *Прилози за проучавање херцеговачког устјанка 1875–1878. године*, ГДИ БиХ, br. XI, (Сарајево: ДИБиХ, 1960).
5. Накићеновић, Јован, Лука Вукаловић херцеговачки велики војвода, штампана из Летописа МС бр. 116 из 1874, (Требиње: ИКП „Свјетлост“ Сарајево – Штампарија Требиње, 1970).
6. Петровић, Никола, *Мемоари*, (Цетиње–Титоград: Обод–Побједа, 1988).
7. *Споменица о Херцеговачком устјанку 1875. године*, (Београд: Одбор за издавање невинског споменика, 1928).

Периодика:

1. *Глас Црногорца* – Цетиње, 1876, 1905.
2. *Застава* – Нови Сад, 1875, 1876.
3. *Србски дневник* – Нови Сад, 1861.
4. *Српске новине* – Београд, 1875.
5. *Србадија* – Беч, 1876.

Монографије:

1. Bataković, Dušan T, *The foreign policy of Serbia (1844–1867). Ilija Garašanin's Načertanije*, (Београд: Institute for Balkan Studies – Serbian Academy of Sciences and Arts, 2014).
2. Баховић, Чедо, *Херцеговци у бунама и рајтовима (1482–1882)*, (Никшић: Графокартон, 2012).
3. Берић, Душан, *Устјанак у Херцеговини 1852–1862*, друго издање, (Билећа–Гацко: СПКД „Просвјета“, 2007).
4. Вукашиновић, Рајко П, *Биографије истакнутих Требињаца од XVI до почетка XX вијека*, (Требиње: Глас Требиња, 2013).
5. Гутић, Василије М, *Ојштина и дипломатска историја устјанка у Херцеговини и Босни из 1875–1878. године*, књига 1, (Београд: Филип Вишњић, 2016).
6. Дебидур, Антонин, *Дипломатска историја Европе. Од ошварана Бечкој конгреса до закључења Берлинској (1814–1878)*, књига II, (Београд: ИК Геце Кона, 1934).
7. Кораћ, Vojislav J, *Trebinje – istorijski pregled. Period od dolaska Turaka do 1878 god*, књига 2 – dio 1, (Требиње: ИК Svjetlost Sarajevo – Štamparija Trebinje, 1971).
8. Радан, Лазар, *Устјанак у Источној Херцеговини (1875–1878)*, (Требиње: Задужбина „Кнез Мирослав Хумски“, 2023).
9. Радоичић, Мирко С, *Херцеговина 1875–1878*, (Требиње: Општински одбор савета бораца НОР-а, 1961).
10. Скоко, Саво, *Крваво коло херцеговачко*, књига друга, (Београд–Пале: СПКД „Просвјета“ – „Планета“, 1999).
11. *Славно доба Херцеговине*, зборник радова, уредници: Милорад Ђ. Деретић, Стево Ђосовић, Радослав Р. Унковић, (Београд: Свет књиге, 2005).
12. Ђоровић, Владимир, Лука Вукаловић и херцеговачки устјанци 1852–1862. године, (Београд: Удружење Требињаца, 2018).
13. Šljivo, Galib, *Historija Bosne i Hercegovine 1788–1878. Bosna i Hercegovina 1861–1869*, књига 6, (Тешанј: Planjах komerc, 2016).
14. Šljivo, Galib, *Historija Bosne i Hercegovine 1788–1878. Bosna i Hercegovina 1869–1878*, књ. 7, (Тешанј: Planjах komerc, 2016).

Научни чланци:

1. Вулић, Славниша М, „Конзуларна мисија у Херцеговини 1875. године“, у: Зборник радова са научног скупа *Херцеговачки устанак 1875–1878*, ур. др Драга Мاستиловић, (Гацко: СПКД „Просвјета“, 2016), 135–150.
2. Екмечић, Милорад, „Историјски значај устанка у Босни и Херцеговини 1875–1878“, у: *Радови из историје БиХ XIX века*, (Београд: БИГЗ, 1997), 203–256.
3. Екмечић, Милорад, „Национална политика Србије према Босни и Херцеговини и аграрно питање (1844–1875)“, у: *Радови из историје БиХ XIX века*, (Београд: БИГЗ, 1997), 25–46.
4. Luković, Petko, „Borbe za Trebinje u avgustu 1875. godine – prilog proučavanju Hercegovačkog ustanka (1875–1878)“, *Vesnik Vojnog muzeja* 2, (Београд: Војни музеј, 1955), 129–155.
5. Маскимовић, Војислав, „Јозеф Холечек – непристрасни свједок херцеговачког устанка и црногорских ратовања (1875–1876)“, у: Зборник радова са научног скупа *Херцеговачки устанак 1875–1878*, ур. др Драга Мастиловић, (Гацко: СПКД „Просвјета“, 2016), 5–46.
6. Поповић, Васиљ, „Покрет од 1875. до 1878“, у: Перо Слијепчевић и сарадници, *Најор Босне и Херцеговине за ослобођење и уједињење*, (Нови Сад: Прометеј–РТВ, 2017), 40–65.
7. Радан, Лазар, „Архимандрит Мелентије Перовић – између душког калуђера и устаничког војводе“, у: Зборник радова са научног скупа *Знамениџи Херцеговци кроз историју*, ур. проф. Радомир Вучковић, (Гацко: СПКД „Просвјета“, 2023), 49–72.
8. Радан, Лазар, „Војвода Мићо Љубибратић у Херцеговачком устанку 1875 – државотворна идеја једног Требињца“, у: Зборник радова са научног скупа *Српско национално мишљење у Босни и Херцеговини: историјски процеси, личности и идеје*, ур. проф. др Драга Мастиловић, (Гацко: СПКД „Просвјета“, 2022), 126–153.
9. Радан, Лазар, „Митрополит Леонтије Радуловић (1835–1888) – први Србин херцеговачки митрополит од укидања Пећке Патријаршије 1766. године“, *Српски историјски часопис*, 6 (2023): 51–72.

Енциклопедијске одреднице:

1. Радојичић, Јован С, „Петковић, Лука, устанички капетан“, у: *Срби заједно од Дунава и Дрине: биографије. П – Ш*, (Нови Сад: Прометеј, 2009), 102.

Mr Lazar Radan
PhD student in History

DUKE LUKA PETKOVIĆ TREBINJAC (1822–1905)

Summary: *Luka Petković (1822–1905) was a distinguished national champion and duke from Trebinje. He was born in the village of Gorica in Trebinje. During his youth, he joined the uprising plans, and later the uprising of Duke Luka Vukalović in 1852–1862. He was his close associate and secretary, and later the commander during the uprising. He particularly distinguished himself during the defense of Cetinje in 1862. In the later period, he participated in the uprising in Herzegovina (1875–1878), in the rank of commander-duke of one of the Herzegovinian battalions - Šuma Trebinjska. After being wounded and interned, he withdrew from the uprising in 1876. Until now, nothing has been written about his life on a scientific-methodological level, so this work with data on the life, work and general biography of this famous citizen of Herzegovina and Trebinje is a complete novelty. The work was created on the basis of relevant historical literature, unpublished and published historical sources, as well as newspapers from the given period. The main goal of the work is to shed light on the biography of another important Herzegovinian who owed his homeland and his homeland, and about whom not much was known until now.*

Keywords: *Luka Petković, uprising, Trebinje, Luka Vukalović, Mićo Ljubibratić, Herzegovina.*